

How do you think most promotion decisions are made?

What was the most difficult question that the store owner asked? Why was it difficult?

Також можна додати й інші форми та види діяльності, які значно урізноманітнюють рольову ситуацію. Наприклад, студенти можуть підготувати презентації у Powerpoint, у якій презентуватимуть перелік якостей хорошого менеджера, або ж добре підготовлену переконливу відповідь кандидата на посаду керівника магазину тощо.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище зазначимо, що використання ситуативно-рольової гри на заняттях іноземної мови під час вивчення дисциплін “Іноземна мова”, “Ділова іноземна мова” в контексті фахової підготовки сучасних студентів ВНЗ економічного спрямування сприяє підвищенню мотивації студентів до вивчення іноземної мови, активізації їх діяльності, створює умови для розвитку комунікативних навичок і творчих здібностей. Також, що перспективною є розробка комплексу ситуативно-рольових ігор у процесі навчання виокремлених у дослідженні тем під час вивчення дисциплін “Іноземна мова”, “Ділова іноземна мова” в контексті фахової підготовки студентів немовних ВНЗ.

1. Богомолова Н.Н. Ситуативно-ролевая игра как активный метод социально-психологической подготовки / Н.Н.Богомолова // Теоретические и методические проблемы социальной психологи. – М.: МГУ, 1977. – С. 183-204.

2. Бочкарева М. М. Ролевые игры в профессиональной коммуникативной подготовке специалистов туризма: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / М. М. Бочкарева. – М., 2007. – 21 с.

3. Куприянов Б. В. Ситуационно-ролевая игра как средство развития у подростков субъектности во взаимодействии: Монография / Б. В. Куприянов, О. В. Миновская; под ред. И. И. Фришман. – Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова, 2002. – 120 с.

4. Миновская О. В. Ситуационно-ролевая игра как средство педагогического регулирования коммуникативных ожиданий подростков: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Миновская Ольга Влидиславовна. – Кострома, 2002. – 211 с.

5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4-6.

6. Негневицкая Е.И. Иностранный язык для самых маленьких: вчера, сегодня, завтра / Е.И. Негневицкая // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 6. – С.20-26.

7. Филатов В. М. Обучение инициативной речи с использованием ситуативно-ролевых игр на первом курсе языкового педагогического ВУЗа (немецкий язык): дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Филатов Валерий Михайлович. – М., 1983. – 359 с.

The article defines the concept “situational role-play”, characterizes the basic components of “situational role-play”, describes the basic categories of “situational role-play”, provides the sample of situational role-play to increase the efficiency of studying in the process of learning such subjects as “Foreign language”, “Business foreign language” in the context of professional training of modern university students of economic speciality.

Key words: situational role-play, role-play situation, role-play parts, imitative situation.

ISSN 161.2'373.7

ISSN 174.580.0

Тамара Торчинська

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ НАД ЗАСОБАМИ МІЖФРАЗОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В ТЕКСТІ

У статті висвітлено питання, що стосуються рівня сформованості у молодшого школяра засобів міжфразового зв'язку у тексті. Обґрунтовується одна з передумов формування якості мовного і мовленнєвого розвитку молодших школярів, зокрема ознайомлення з частини мови поряд з іншими мовними одиницями беруть активну участь у всьому процесі мовленнєвої комунікації, виконують функції засобів міжфразового зв'язку.

Ключові слова: мовленнєва комунікація, зв'язне мовлення, речення, текст, засоби міжфразового зв'язку, засоби зв'язку, частини мови, молодший школяр.

Постановка проблеми. Проблемою формування соціально активної і духовно багатішої особистості є озброєння її вміннями та навичками вільно володіти мовою. Тому однією з найголовніших завдань школи, зокрема її початкової ланки, є навчання школярів змістовно-граматично правильно і стилістично вправно висловлювати думки в усній та писемній формі.

Щоб допомогти учням початкових класів оволодіти зв'язним мовленням, необхідно звернутися до тексту, оскільки саме йому належить особлива роль у мовленнєвій комунікації.

Мета дослідження зумовлена, з одного боку, соціальною значущістю володіння мовним засобом спілкування і пізнання, а з другого боку – невисоким рівнем комунікативних мовленнєвих умінь учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Розвиток лінгвістики тексту дозволив методикам (Л.І. Величко, Н.Я. Грипас, В.І. Капінос, Т.О. Ладиженська, Л.М. Лосева, В.Я. Мельничайко, К.І. Нікітіна, Г.Р. Передрій) використати у практиці навчання мови основні лінгвістичні поняття – стиль, тип мовлення, текст, абзац, засоби зв'язку – і розробити на їхній основі понятійно орієнтовану систему навчання зв'язних висловлювань. *Питання розвитку мовлення* на основі вивчення частин мови як засобів міжфразового зв'язку розглядалось у працях учених-методистів (Т.А. Брагіна, З.П. Борисова, Л.І. Величко, Г.К. Лідман-Орлова, В.Я. Мельничайко, Т.О. Скиргайло, Г.О. Ушаков та ін.).

Серед безлічі ниток, що пов'язують речення у текст, особлива роль належить повтору – одному із найпоширеніших способів зв'язку самостійних речень. Повтор – це не лише важливий, а й обов'язковий компонент зв'язності. Суть повтору полягає в повторенні розгортанні частини структури будь-якого члена попереднього речення в наступному. Лексичні повтори підсилюють смислову спаяність компонентів складного синтаксичного цілого (ССЦ), оскільки повторюються особливо значущі для розкриття мікротеми слова, які несуть на собі логічний наголос. “Поява в більш-менш об'ємному відрізку тексту слів, близьких за своєю семантикою, якщо вони навіть належать до різних розрядів, служить не тільки формальним, а й смисловим засобом цементування цього відрізка у закінчене ціле” [4].

Провідне місце у створенні лексичного повтору належить іменнику, оскільки він є основним засобом номінації. Повтор іменника або цілої лексичної групи супроводжується синтаксичним поширенням і стає смисловим і синтаксичним центром, що спрямовує подальше розгортання висловлювання. Семантика речень, до складу яких входить лексичний повтор, набуває особливого додаткового змісту експресивного характеру, оскільки конструкції з повтором дають можливість більш рельєфно виділити ті смислові відтінки, які тільки потенційно закладені у значенні слова.

Лексичний повтор прикметника використовується для характеристики якогось поняття, але в більшості випадків служить для створення експресивно-оціночного ефекту, сприяє емоційно-емфатичному виділенню того чи іншого іменника.

Беручи участь в організації текстової послідовності, займенникові повтори частіше виконують функцію уточнення, підсилення, сприяють виразності висловлювання, тобто виступають у ролі стилістичного засобу.

Повтор числівників переважно виконує емоційно-підсилювальну функцію, виступає стилістичним засобом, що підвищує виразність мовлення.

Дієслівний повтор забезпечує динаміку дії поряд з функцією лексичного нагнітання, створення високої експресивної сили впливу. Він виконує текстоутворюючу функцію, а також сприяє формуванню додаткових значень за рахунок редуплікації компонентів висловлювання.

Повтор є також ефективним засобом виділення прислівників. Він підсилює виразність мовлення, створюючи особливу експресію.

Особливим видом лексичного повтору вважаються спільнокореневі морфемні повтори. Вони виступають модифікаторами вихідних слів. Використання спільнокореневих варіативних повторів пов'язане із трансформацією антецедента в іншу частину мови. Подібні трансформації найчастіше відбуваються між іменниками та дієсловами.

Спільність споріднених слів виявляється не лише у виразальному плані (у наявності в них того самого кореня), але й у змісті (корінь виражає спільний для всіх споріднених слів елемент значення). Зберігаючи спільність об'єму і змісту, варіативний повтор служить засобом

зв'язку. Наявність спільнокореневих слів дозволяє здійснювати послідовне лексичну наступність. "Складний візерунок повторюваних у тексті слів створює ціле досить великі уривки тексту. Найчастіше – це описи ситуації, на тлі яких відбуваються події, картина цих подій, що розгортаються на очах спостерігача – автора чи розповідачі. Повторення лексичних елементів опису об'єднує послідовно зв'язані надфразну єдність" [4].

Використання спільнокореневих повторів, що спостерігаються у текстах різних стилів є досить поширене. Одним із різновидів лексичного повтору є синонімічний повтор, представлений словниковими та текстовими синонімами й антонімами.

У функціональному мовознавстві існує кілька підходів до визначення логічної природи та функціонального статусу синонімів. До уваги береться тотожність чи близькість їхнього значення, синонімічності за умови збереження основного об'єму і змісту поняття.

Зазвичай за основу синонімії близькість значень, доречно виділити не лише спільне у синонімічних повторів, але й відмінні їхні ознаки. Схожість у синонімів переважає. Синонімічність полягав в тому, щоб надати предметові чи явищу, що описується, додаткових характеристик. Синонімічні повтори допомагають образно, емоційно висловити одну й ту саму думку в тексті повторення однакових слів.

Синонімічність допомагають висловлювання, зберігаючи його предметну основу, метафори, які є одним із найяскравіших образотворчих засобів художнього мовлення. В основі функціонального способу повторної номінації лежить перенесення власного значення одного слова на інше з огляду на певну подібність. За основу перенесення найменування в якості провідної ознаки взята ознака спільності за кольором, формою, функцією, розміщенням тощо. Використання згаданого способу пов'язане передусім із функцією естетичного впливу, щоб надати мові краси та чарівності; воно також допомагає підкреслити найважливішу ознаку предмету чи явища й уникати одноманітності, що спричиняється надмірними повторами слів. У функціональному стилі метафора має специфічну структуру, різні функції й умови використання. Найхарактернішою вона є, звичайно, для художнього стилю.

У ролі текстових синонімів можуть виступати також і перифрази. Зберігаючи ідентичність предметного явища, перифрастичні повтори характеризують його з різних сторін, підкреслюють окремі його ознаки. Поява перифрази стимулюється бажанням мовця дати предметові, явищу певну емоційну оцінку, а також з необхідності уникнути повторень тих самих слів, зворотів. Перифрази активно вживаються в усіх функціональних стилях мови, але найхарактернішими вони є для публіцистики. І метафори, і перифрази забезпечують зв'язність тексту, допомагають уникнути зайвих повторів, сприяють створенню виразності, експресії тексту.

У мовленні контекстні синоніми використовуються частіше, ніж слова, близькі за значенням. Це якраз і пояснюється тим, що вони яскравіші й образніші, ніж словникові синоніми. Якщо виникає потреба чи бажання висловити думку яскраво, експресивно, то при виборі синонімічності перевага надається контекстним синонімам. Ці явища характерні для художнього і публіцистичного стилів.

Серед частин мови синонімія виявляється найбільшою мірою у прикметниках і дієсловах. До них своєю синонімічною різноманітністю наближаються прислівники. Значно меншою є синоніміка іменників. У художній мові значно менше поширені іменникові й прислівникові синоніми, ніж дієслівні та прикметникові. Займенникова й числівникова синоніміка майже не вживається.

Специфічними засобами міжфразового зв'язку можуть виступати також антоніми. У процесі визначення антонімів доречно виділити, що найповніше протиставлення слів здійснюється як антонімія. Антонімічними можуть бути визнані слова, що протиставляються за загальною і найістотною для їхнього значення семантичною ознакою, які при цьому знаходяться на крайніх точках відповідної логіко-семантичної парадигми.

У мовленні антоніми є організуючим центром, оскільки за своїм значенням у конкретній мовній ланці вони найважливіші, несуть у собі основне смислове навантаження. Коли потрібно виразити явне чи приховане протиставлення одне одному, то логічний наголос саме й падає на ті слова, які означають таке протиставлення.

У ролі засобу зв'язку дуже часто використовуються текстові антоніми, що виникають внаслідок переносного вживання слова в особливому значенні, яке не закріплене в мові. Вони створюються лише в певному текстовому оточенні.

Виступаючи в ролі засобу міжфразового зв'язку, антоніми використовуються для порівняння предметів, контрастного зіставлення, чергування, послідовності фактів, перетворення однієї протилежності в іншу, їх ототожнення.

Антоніми виконують важливу стилістичну функцію, допомагаючи яскравіше показати контрастні явища реальної дійсності. Особливо широко вживаються антоніми у публіцистичній і художній літературі. Це зумовлено їхньою образністю, яскравістю, що дає можливість своєрідно виразити думки і почуття.

Лексичним засобом зв'язку, що ґрунтується на логіко-семантичних відношеннях включення, вважаються гіпероніми і гіпоніми, що означають родо-видові поняття.

Якщо в тексті наявний один із видів родової спільності, то позицію антецедента займає найчастіше гіпонім. Гіперонім використовується як еквівалентний заміник, семантична значимість якого значно послаблена. Така спрямованість зв'язку допомагала підтримувати тематичну єдність тексту, уникати тавтології.

Вивчення гіпо-гіперонімічних зв'язків є доцільним уже тому, що родо-видові відношення пронизують усю лексику, тоді як синоніми і антоніми об'єднують тільки частину слів. Відношеннями загальне – часткове (рід – вид) можуть бути пов'язані слова, що належать до повнозначних частин мови, – іменники, прикметники, дієслова, займенники, числівники, прислівники.

В єдине смислове ціле речення можуть пов'язуватись і за допомогою слів, що є власними та загальними назвами. Урізноманітнюють висловлювання, зберігаючи предметну основу, і загальні назви, ужиті замість власних.

Власна назва виступає як головна по відношенню до назв загальних, оскільки останні залежать від неї, зв'язані з нею за змістом і лексико-граматично.

У ролі засобів міжфразового зв'язку використовуються також числівники. Збірні порядкові числівники *обоє, двоє, троє, перший, другий* тощо, як правило, повністю розкривають своє значення в межах одного речення і потребують поширеного контексту. Вони нерідко становить собою ряд взаємозв'язаних фраз, що належать за змістом до того речення, в якому вжито цей числівник.

Порядкові числівники, крім функції зв'язування компонентів ССЦ, беруть активну участь у композиційній організації тексту. Вони здійснюють членування інформативного простору висловленого, перелічують описувані події і факти, розташовують матеріал за ступенем значущості, що свідчить про наявність градаційного моменту.

Числівники можуть виконувати функцію зв'язку в тексті шляхом субституції лексем і словосполучень, розташованих у попередньому контексті. У подібних випадках часто відбувається субстантивізація числівника. Будь-який числівник, що вжитий у реченні без іменника, якого він визначає в кількісному відношенні, "притягується" за змістом до цього іменника, в результаті чого виявляється одним із засобів міжфразового зв'язку.

Одним із найактивніших і найуживаніших засобів міжфразового зв'язку є займенник. Функції міжфразового зв'язку ця частина мови набуває з огляду на свою семантичну природу. Конструкція, до якої входить займенник, що заміщує будь-який елемент попереднього чи наступного відрізка тексту, вже свідчить про те, що ця конструкція семантично недостатня і повинна завжди сприйматись у зв'язку з відрізком тексту, що містить антецедент. Одним із виявів зв'язності тексту, є наявність у ньому таких ланцюжків іменників та особових займенників (типу "Іван... він"), які виражають анафоричні зв'язки. Узгодження анафоричного займенника з іменником, який уже згадувався в тексті, служить засобом спаяності тексту і збереження досягнутого в мовленні ступеня актуалізації іменника.

Специфіка особових займенників як засобів міжфразового зв'язку полягає в тому, що їхні ознаки приписуються іменникам, до яких вони відносяться: якщо з тексту вилучити ці іменники, то він стане беззмістовним, незрозумілим, бо якості одного предмета можуть бути приписані іншому. Дії однієї особи – іншій особі тощо.

будові тексту помітну роль відіграють також прислівники. Семантичною базою при багатьох прислівників як засобів зв'язку є їхня займенникова природа і здатність того, що було вже виражене в попередніх частинах тексту.

Займенникові прислівники із часовим значенням виконують роль засобу зв'язності і у тексті часові зв'язки. Серед цієї групи прислівників розрізняють дві підгрупи слів, які можуть: а) у згорнутому вигляді репрезентувати вказану у попередньому тексті часову координату дії. У цій функції використовується прислівник *тоді*; б) кожно окремі, детально перераховані періоди часу. З цією метою використовується прислівник *завжди* [3].

Засобів вираження способу дії належить прислівник *так* і його функціональний еквівалент *таким чином*. Вони у згорнутому вигляді становлять собою зазначений раніше опис способу протікання дії і своєю появою в тексті допомагають уникнути зайвої повторності [3].

Грамотичному відношенні прислівники не залежать від інших слів контексту, але у тексті одного прислівника зумовлює появу інших, що співвідносяться з ним у логіці подій, які розвиваються. Наприклад, обставинні прислівники часу можуть використані в такій послідовності: *спочатку, потім, тоді, нарешті; вранці, вдень, увечері*, що описі послідовності певних дій.

Прислівники місця використовуються в тексті для вираження просторової характеристики мовлення. Зв'язки за допомогою таких слів можуть пронизувати текст від початку до кінця, поєднуючи його частини, що характеризують описувані події з боку їхнього просторового розташування. Подібні слова можуть організовувати речення у складні синтаксичні єдності, фрагменти і глави творів. Наявність у тексті прислівника місця зумовлює появу інших, що співвідносяться з ним у залежності від порядку розміщення предметів у просторі. Ці прислівники дуже часто організують описові тексти. Звертає на себе увагу використання на початку речень чи абзаців прислівників *угорі, посередині, внизу, збоку* тощо в описі будь-якої картини.

У ролі засобів міжфразового зв'язку виступають також прислівники, що виражають послідовність слів: *по-перше, по-друге* і т. ін.. Ці слова розподіляють, дозують інформацію ССЦ, відображаючи процес розвитку і формування думки від вихідної позиції до певної стадії її розвитку. За допомогою таких прислівників організується зв'язна розповідь із висловленням доказів. Тому й використовуються вони для побудови тексту типу міркування.

Однією з активних текстоутворювальних частин мови серед службових слів є сполучник. Головна особливість сполучників полягає в тому, що вони створюють формально-синтаксичні, специфічні структури ширшого обсягу, ніж речення. В.В. Виноградов відзначає важливу організуючу роль сполучників, яку вони виконують не лише у складі речення, а й у складі абзаців. "Функції сполучників у структурі мовлення, по суті, виходять за межі морфології" [1].

Ця специфіка сполучників як засобу зв'язку зумовлена їхніми лексико-граматичними особливостями. Існують відмінності між сполучниками, що з'єднують слова і словосполучення, і сполучниками, що зв'язують самостійні висловлювання. Сполучник, який стоїть на початку речення, керує своїм логічним, змістом усе речення; той же сполучник усередині речення скоріше зближується до частки і має значно менший вплив на все речення.

Сполучник, що з'єднує два самостійні речення, зосереджує увагу не на окремих реченнях, а на розвитку думки в межах ССЦ, оскільки відображає логічний поворот думки. Сполучник, що стоїть на початку ССЦ, може передбачати, виражати загальне абстрактне значення групи закінчених речень до іншої групи чи речення. Виражаючи логічну завершеність думки, сполучник може з'єднувати останнє, завершальне речення з цілим фрагментом попереднього тексту.

У якості засобів зв'язку окремих речень сполучники підрядності вживаються значно рідше, оскільки цю функцію в основному виконують сурядні сполучники. Найхарактернішими для цього стилю є сполучники *але, однак, теж, також*.

Сполучники сурядності дуже часто використовуються у текстах художнього стилю. Це зумовлено багатством їхніх значень та експресивних відтінків. З усієї різноманітності функцій,

усього мовлення. Всі ці частини взаємозв'язані міжфразовим зв'язком, одним із засобів єдності видо-часових форм дієслів-присудків. У забезпеченні зв'язності тексту серед форм особливе місце посідає категорія часу. Пояснюється це тим, що часова характеристика дієслів є провідною предикативною ознакою і тісно переплітається з усіма категоріальними показниками.

Єдність видо-часового плану розповіді в тексті і в окремих його компонентах досягається за рахунок суворого однозначного дотримання видо-часових форм дієслова. Якщо змінити вид дієслова хоча б в одному із речень, то змінюється комунікативна установка мовлення і порушується смислова та структурна єдність усього тексту. Відновити єдність можна двома шляхами: ліквідувати зміну видо-часових форм або опустити трансформовану фразу, якщо вона не містить у собі важливої для розуміння тексту думки.

Таким чином, частини мови поряд з іншими мовними одиницями беруть активну участь у всьому процесі мовленнєвої комунікації, виконують функції засобів міжфразового зв'язку.

Лінії зв'язку лексики, морфології і синтаксису фокусуються в понятті частин мови, яких набувають мовного вираження основні суспільно-усвідомлені категорії явищ і відношень об'єктивної дійсності і відповідно – категорії людського мислення: предмета, дії, кількості тощо. Цим пояснюється нерозривний взаємозв'язок лексичного значення слова, його морфологічної парадигматики як частини мови, синтаксичної функції в рамках речення та текстоутворюючої ролі в цілому мовленнєвому витворі.

Висновки. Отже, частини мови мають здатність іменувати різноманітні фрагменти навколишньої дійсності, завдяки чому беруть участь у конструюванні тексту. Їх функціональному рівні їхня текстоутворююча роль реалізується в здатності виконувати різні функції засобів зв'язку у висловлюванні. Стосовно цих основних напрямів реалізації текстоутворюючих функцій серед частин мови спостерігається тенденція функціональної спеціалізації.

Основне комунікативне призначення одних частин мови (сполучники, частки) полягає у виконанні ними функцій засобів зв'язку.

Функціональне навантаження інших (повнозначні частини мови) зводиться до реалізації смислоносіїв у процесі спілкування. Підкорюючись законам економії мовних засобів, більшість частин мови (займенники, прислівники, дієслова, іменники та ін.) одночасно виконують смислову, і з'єднувальну функції, що обов'язково слід брати до уваги у процесі шкільного вивчення мови вже на початковому його етапі.

1. Виноградов А.А. Функциональные типы лексического повтора в расчленённых присоединительных конструкциях (на материале русского, венгерского и чешского языков) // Филологические науки. – 1984. – № 1. – С. 53-65.

2. Олійник І. С. Слово в лексичній системі української мови / І. С. Олійник // Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 27-100.

3. Реферовская Е.А. Лингвистические исследования структуры текста / [отв. ред. А. В. Десницкая] – Л. : Наука, 1983. – 215 с.

The article deals the problems of related to the level of formation of inter phrase connection in the text of primary school children. Substantiates one of the prerequisites for improving the quality of speech of younger pupils, in particular exploring that part of speech along with other linguistic units are actively involved in the whole process of speech communication, serve as means of communication inter phrase.

Key words: *speech communication, connected speech, sentence, text, inter phrase means of communication, means of communication, part of speech, primary school children.*